

Spis treści

Wstęp	9
Wprowadzenie	17
Rozdział I. Elity w przedkolonialnej Azji Centralnej	35
1. Struktury rodowo-plemienne i etnoterytorialne	35
2. Centralne elity władzy w chanatach	50
3. Rola elit lokalnych, regionalnych i duchowieństwa muzułmańskiego...	77
Rozdział II. Wpływ modernizacji kolonialnej na elity władzy	91
1. Kolonizacja rosyjska a zmiany w elitach władzy	91
2. Próby eliminacji tradycji w okresie modernizacji sowieckiej	111
3. Koabitacja tradycji i modernizacji w okresie radzieckim	132
Rozdział III. Modernizacja, elity i reżimy polityczne w państwach regionu po proklamowaniu niepodległości	159
1. Elity władzy wobec wyzwań modernizacyjnych	159
2. Kazachstan: od adaptacji do kontrolowanej i reglamentowanej liberalizacji	163
3. Kirgistan: od liberalizacji do miękkiego autorytaryzmu	179
4. Reżimy polityczne: deklaracje a praktyka modernizacyjna	191
Rozdział IV. Etnokratyzm i trybalizm w działalności elit władzy	209
1. Etnokratyzm i jego konsekwencje	209
2. Trybalizm jako mechanizm polityki	217
3. Cechy trybalizmu kazaskiego i kirgiskiego	221
4. Inne narodowe mutacje trybalizmu politycznego	232
Zakończenie	249
Aneksy	253
Bibliografia	277

Table of Contents

Foreword (<i>Tadeusz Bodio</i>)	9
Introduction	17
Chapter I. Elites of Pre-Colonial Central Asia (<i>Piotr Załęski</i>)	35
1. Kin-Tribal and Ethno-Territorial Structures.....	35
2. Central Elites of Power in Khanates	50
3. Role of Local and Regional Elites, and of Muslim Clergymen ...	77
Chapter II. Influence of Colonial Modernization on Elites of Power (<i>Piotr Załęski</i>).....	91
1. Russian Colonization and Changes in Elites of Power.....	91
2. Attempts of Eradication of Traditions during Soviet Modernization	111
3. Cohabitation of Tradition and Modernity during Soviet Period ...	132
Chapter III. Modernization, Elites and Political Regimes in Countries of the Region after Proclamations of Independence (<i>Tadeusz Bodio</i>).....	159
1. Elites of Power and Challenges of Modernization	159
2. Kazakhstan – from Adaptation to Controlled and Regulated Liberalization.....	163
3. Kyzrgyzstan – from Liberalization to Soft Authoritarian Rule	179
4. Political Regimes – Declarations and Practice of Modernization..	191
Chapter IV. Ethnocratism, Tribalism and Elites of Power (<i>Tadeusz Bodio</i>)	209
1. Ethnocratism and its Consequences.....	209
2. Tribalism as a Mechanism of Politics.....	217
3. Features of Kazakh and Kyrgyz Tribalism.....	221
4. Other National Mutations of Political Tribalism	232
Conclusions	249
Appendixes	253
Bibliography	277

Содержание

Вступление (<i>Тадэуи Бодио</i>)	9
Введение	17
Раздел I. Элиты в доколониальной Центральной Азии (<i>Пётр Залэнски</i>)	35
1. Родо-племенные и этнотерриториальные структуры	35
2. Центральные элиты власти в ханствах	50
3. Роль локальных, региональных элит и мусульманского духовенства ...	77
Раздел II. Влияние колониальной модернизации на элиты власти (<i>Пётр Залэнски</i>)	91
1. Российская колонизация и изменения в элитах власти	91
2. Попытки элиминации традиции в период советской модернизации. ...	111
3. Коабитация традиции и модернизации в советский период	132
Раздел III. Модернизация, элиты и политические режимы в странах региона после провозглашения независимости (<i>Тадэуи Бодио</i>)	159
1. Элиты власти по отношению к модернизационным вызовам	159
2. Казахстан: от адаптации к контролируемой и регламентированной либерализации	163
3. Киргизстан: от либерализации к мягкому авторитаризму	179
4. Политические режимы: декларации и модернизационная практика ...	191
Раздел IV. Этнократизм и трайбализм в деятельности элит власти (<i>Тадэуи Бодио</i>)	209
1. Этнократизм и его последствия	209
2. Трайбализм как механизм политики	217
3. Черты казахского и киргизского трайбализма	221
4. Другие национальные мутации политического трайбализма	232
Заключение	249
Приложения	253
Библиография	277

Wstęp

Niniejsza książka jest efektem programu naukowego realizowanego w Zakładzie Badań Wschodnich Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W 1997 roku został powołany międzyuczelniany zespół, który wraz z uczonymi z Kazachstanu, Kirgistanu, Uzbekistanu, Tadżykistanu i Rosji prowadzi badania nad transformacją polityczną w republikach Azji Centralnej¹.

Zainicjowanie programu badawczego było zadaniem nie łatwym naukowo i delikatnym politycznie. Wkraczaliśmy, bowiem z jednej strony, w sferę dominującego u nas jeszcze europocentryzmu, negatywnych stereotypów o Azji Centralnej, z drugiej w sferę godności, wrażliwości azjatyckiej na temat własnej historii i wielu uprzedzeń a nawet nieufności do badaczy europejskich, w sferę innego typu uprawiania oficjalnej polityki, która ma istotny wpływ na to, co dzieje się w nauce państw regionu, zarazem w sferę badań, które nie były w wielu kręgach, także naukowych, doceniane i wspierane. Podobnych badań nie było w kraju, politologowie raczej nie wykazywali wówczas zainteresowań przemianami w Azji Centralnej.

W pierwszej połowie 1998 roku zostały opracowane założenia ramowe międzynarodowego programu naukowego. Wynikało z nich, że podstawowym jego celem są badania transformacji systemowej w państwach Azji Centralnej ze szczególnym uwzględnieniem związków historycznych, politycznych, gospodarczych, kulturalnych i naukowych państw tego regionu z Polską. Z założeń konceptualnych wynikało, że program winien:

- kompensować istniejący w Polsce deficyt wiedzy o historii i współczesności Azji Centralnej;
- kreować wizerunek nowo powstałych państw regionu w naszej części Europy oraz szeroko rozumianą współpracę Polski z tymi krajami;
- stworzyć dobry klimat dla intensyfikacji kontaktów naukowych i budowy bazy normatywno-instytucjonalnej tej współpracy z ośrodkami badawczymi regionu;

¹ W odniesieniu do państw regionu stosowana jest nazwa „Azja Centralna”. Nie jest ona przypadkowa i w zasadny sposób zastępuje poprzednią: „Azja Środkowa”. Należy podkreślić, że tylko południowe tereny Kazachstanu leżą geograficznie w Azji Środkowej. W nauce polskiej nowa nazwa zaczyna powoli wypierać poprzednią.

- tematyka badań winna uwzględniać potrzeby dydaktyczne ośrodków naukowych, ale także oczekiwania służb zagranicznych i gospodarczych kraju, ludzi biznesu zainteresowanych regionem.

W efekcie opracowano projekt badawczy łączący walory teoretyczne z pragmatycznymi. Autorzy projektu naukowego zdawali sobie sprawę, że ze względu na specyfikę obiektu badań oraz uwarunkowań współpracy z ośrodkami naukowymi państw Azji Centralnej niezbyt pomocne okażą się standardowe umiejętności i doświadczenia w zakresie realizacji programów międzynarodowych. Potrzebna była oryginalna, niestandardowa metoda i organizacja badań, uwzględniająca specyficzne wymogi teorii i praktyki politycznej. Zwłaszcza, że do niedawna jeszcze dominujące w naszej części świata europocentryczne interpretacje zmian zachodzących w Azji Centralnej, czy też preferencje wielu autorów dla wzorców transformacji europejskich niekiedy przynosiły więcej szkody niż pożytku. Stąd potrzebna była nowa optyka postrzegania przemian w Azji Centralnej, a tym samym – nowa metodologia badania transformacji w państwach regionu. Stare paradygmaty w tym zakresie nie zawsze wytrzymują konfrontację z praktyką. Z drugiej strony trzeba było podjąć próbę eliminacji z badań niektórych schematów typowych dla naukowców z państw Azji Centralnej.

W projekcie uznano, że obraz Azji Centralnej winien być szkicowany „od wewnątrz” – przez uczonych państw regionu oraz „od zewnątrz” – przez autorów polskich. W projekcie spotkały się więc *dwie konwencje uprawiania nauki*: azjatycka i europejska. Należy podkreślić, że jednym ze znaczących efektów programu jest dyskredytacja tradycyjnych stereotypów badawczych, zwłaszcza europocentryzmu i azjacentryzmu, zarazem otwartość na argumenty i poszukiwanie nowych paradygmatów oraz metodologii uwzględniającej osobliwości historyczno-kulturowe, polityczno-gospodarcze i psychologiczne regionu. Rekapitulacja tej wiedzy wzbogaca warsztat metodologiczny, poszerza perspektywy badań nad teorią i praktyką transformacji posttotalitarnej, mechanizmami demokratyzacji życia społecznego i wdrażaniem reform rynkowych w państwach, których społeczeństwa niezwykle dotkliwie odczuwają skutki zderzeń tradycji z napierającą modernizacją.

W przypadku Kazachstanu i Uzbekistanu realizację badań wspólnie z uczonymi z tych państw umożliwiło opublikowanie w ramach programu książek prezydentów zawierających oficjalną wykładnię polityki i problemów transformacyjnych (N.A. Nazarbajew, *U progu XXI wieku*, Warszawa 1997; I. Karimow, *Uzbekistan na progu XXI wieku*, Warszawa 2000). Z kolei prezydent Emomali Rachmon jest współautorem monografii zbiorowej o Tadżykistanie, a prezydent Kirgistanu w latach 1990–2005 Askar Akajew – o Kirgistanie. W przypadku Turkmenistanu zrezygnowano z kolei po części z przyjętej metody i obraz kraju pokazano jedynie „z zewnątrz”. Sytuacja wewnętrzna w Turkmenistanie w schyłkowym okresie rządów Saparmurata Nijazowa nie sprzyjała udziałowi naukowców tego kraju w realizacji projektu zgodnie z przyjętymi standardami.

W celu eksploracji politologicznej danego państwa zaplanowano realizację siedmiu bloków tematycznych:

1. Historyczne uwarunkowania procesów transformacyjnych w Azji Centralnej (historie narodowe – od etnogenezy do tożsamości narodowej; pierwsze organizmy państwowe i ewolucja ustrojów politycznych; kultura polityczna i tradycje państwowe; Polacy w historii państw regionu; deportacje i losy Polaków w czasach stalinowskich; Azja Centralna oczyma Polaków w świetle pamiętników i innych świadectw pisanych);
2. Teoria i praktyka transformacji ustrojowej (droga do niepodległości i odrodzenia narodowego; modele modernizacji i transformacji; periodyzacja modernizacji i transformacji; realizacja reform politycznych; zderzenia autorytaryzmu z demokratyzacją życia politycznego; szanse i zagrożenia transformacji ustrojowej; koncepcje bezpieczeństwa wewnętrznego);
3. System polityczny (systemy konstytucyjno-prawne państw; systemy polityczne i uwarunkowania ich rozwoju; systemy organów władzy publicznej; systemy partyjne i ruchy społeczne; przywództwo i elity polityczne, opozycja polityczna; systemy środków masowego przekazu; prawa i wolności obywatelskie: teoria i praktyka);
4. Społeczeństwo (modernizacja struktur społecznych: zderzenia tradycji z współczesnością; struktury rodowo-plemienne i klanowe oraz ich wpływ na życie społeczno-polityczne i gospodarcze; procesy demograficzne; warunki życia i ochrona socjalna ludności; narody i mniejszości narodowe; polityka narodowościowa i językowa; Polonia i jej życie codzienne; islam, inne wyznania i życie religijne; polityka wyznaniowa; rola religii w życiu społeczno-politycznym);
5. Kultura (kultura narodów Azji Centralnej i jej wpływ na kulturę światową; dziedzictwo i wyzwania cywilizacyjne; dialog kultur i cywilizacji w regionie; dylematy tożsamościowe; kultura polityczna i demokratyzacja życia społecznego; dynamika zmian kultury etnicznej; życie kulturalne po odzyskaniu niepodległości);
6. Gospodarka (bogactwa naturalne i potencjał gospodarczy państw regionu; szlaki komunikacyjne i transport; modele i strategie transformacji gospodarczej; etapy budowy gospodarki rynkowej; rynek pracy; system bankowy; rynek papierów wartościowych; rynek ubezpieczeniowy; polityka inwestycyjna i warunki dostępu do rynku; polityka handlowa i handel zagraniczny);
7. Polityka zagraniczna (geopolityczne uwarunkowania pozycji międzynarodowej państw Azji Centralnej; polityczno-gospodarcze znaczenie dla regionu rozwoju systemu transazjatyckich szlaków transportowych; priorytety polityki zagranicznej; współpraca polityczno-ekonomiczna z organizacjami międzynarodowymi; stan i perspektywy rozwoju stosunków politycznych i gospodarczych Polski z krajami Azji Centralnej; państwa regionu w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego; współpraca z ONZ, OBWE i innymi organizacjami w walce z międzynarodową przestępczością zorganizowaną).
Efektem pierwszej części projektu stały się monografie zbiorowe dotyczące państw regionu, wydawane w ramach serii „Współczesna Azja Centralna”:
 - *Kazachstan. Historia–społeczeństwo–polityka*, Warszawa 2000, s. 500;
 - *Uzbekistan. Historia–społeczeństwo–polityka*, Warszawa 2001, s. 536;

- *Tadżykistan. Historia–społeczeństwo–polityka*, Warszawa 2002, s. 650;
- *Kirgistan. Historia–społeczeństwo–polityka*, Warszawa 2004, s. 896;
- *Turkmenistan. Historia–społeczeństwo–polityka*, Warszawa 2005; s. 835.

Jak sygnalizowano, specyfika badań polegała na tym, że miały być one realizowane przez naukowców z Polski oraz kraju, którego one bezpośrednio dotyczą. W skład zespołu polskiego weszli naukowcy z Uniwersytetów Warszawskiego i Gdańskiego, Polskiej Akademii Nauk, Szkoły Głównej Handlowej, ALMAMER Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Warszawie, Akademii Humanistycznej w Pułtusku, Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Warszawsko-Praskiej, a także specjaliści z Ośrodka Studiów Wschodnich oraz innych instytucji i organizacji, w których obszarze zainteresowań znajduje się problematyka centralnoazjatycka (np. służby dyplomatyczne, gospodarcze, finansowe itp.). Podstawowy skład zespołu był stabilny, a jego członkowie mieli swoje specjalizacje tematyczne. Zależnie od realizowanego etapu badań zapraszano dodatkowo do udziału w programie osoby specjalizujące się w problematyce danego kraju.

W realizacji pierwszej części programu badawczego uczestniczyło 214 osób, w tym 123 osoby z Azji Centralnej (Kazachstan – 38; Uzbekistan 24; Tadżykistan – 29; Kirgistan – 32). Wśród nich byli prezydenci czterech państw regionu oraz inne wybitne osobistości ze świata polityki, kultury i gospodarki. W liczbie kilkudziesięciu profesorów uczestniczących w projekcie znalazło się kilkunastu członków Akademii Nauk. W realizacji badań współpracowaliśmy z 30 ośrodkami naukowymi, instytucjami i organizacjami krajów Azji Centralnej oraz Federacji Rosyjskiej. Realizację programu wspierali także nasi dyplomaci przebywający w Azji Centralnej.

W organizacji pierwszej części badań ważne okazało się wsparcie Urzędu Prezydenta RP, resortów gospodarki i spraw zagranicznych oraz wielu innych instytucji krajowych. W promocjach książek wydawanych w serii „Współczesna Azja Centralna” uczestniczył prezydent i premier Polski, ale także prezydenci i politycy z państw Azji Centralnej².

* * *

Efekty prowadzonych badań są wykorzystywane w dydaktyce Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW. Prowadzone są wykłady monograficzne, seminaria, coraz więcej osób pisze prace doktorskie i magisterskie z tematyki centralnoazjatyckiej. Od 2001 roku prowadzony jest wykład monograficzny *Azja Centralna: historia, społeczeństwo, polityka*. W 2002 roku zorganizowano pierwszą wyprawę naukową studentów Instytutu Nauk Politycznych do państw Azji Centralnej. Doktorat pt. *Elita władzy politycznej Kazachstanu* w 2006 roku obronił z wyróżnieniem Piotr Załęski. W 2008 roku nastąpiła,

² Szerzej na temat badań zob. T. Bodio, A. Wierzbicki, P. Załęski, *Współczesne polskie badania nad Azją Centralną* (w:) T. Bodio, W. Jakubowski, P. Załęski (red.), *Azja Centralna: problemy historii i współczesności/ Central'naâ Aziâ: problemy istorii i sovremennosti*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”, nr 2–4 (11–13)/2007.

także z wyróżnieniem, obrona doktoratu Krzysztofa Kozłowskiego pt. *Rewolucja tulipanów w Kirgistanie – przyczyny, przebieg, konsekwencje*. W 2007 roku został otwarty przewód doktorski Elenie Breslavskiej (temat: *Rol' tradicii v formirovanii političeskoj sistemy Kyrgyzstana*).

Obecny etap realizacji programu obejmuje rekapitulację badań, syntezę teoretyczno–metodologiczną uzyskanych efektów naukowych na temat transformacji ustrojowej w państwach Azji Centralnej. W jego ramach powstają opracowania monotematyczne członków zespołu w ramach ustalonej specjalizacji, a zatem nad wyodrębnionymi problemami badań nad przemianami społecznymi, politycznymi i gospodarczymi w regionie. Dotychczas w serii „Współczesna Azja Centralna” zostały wydane następujące monografie autorskie:

- P. Załęski, *Elity władzy politycznej Kazachstanu*, Warszawa 2006, s. 310;
- S. Redo, *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej w Azji Centralnej*, Warszawa 2007, s. 314;
- T. Bodio, T. Mołdawa, *Konstytucje państw Azji Centralnej: tradycje i współczesność*, Warszawa 2007, s. 607;
- T. Bodio, T. Mołdawa, *Constitutional Reforms in Central Asian States*, Warsaw 2008, s. 380.

Kilka lat temu osoby stanowiące trzon zespołu badawczego ze strony polskiej podjęły się badań dotyczących kwestii narodowościowych i etnopolitycznych w regionie (Andrzej Wierzbicki) oraz formalnych i nieformalnych aspektów funkcjonowania elit władzy (Piotr Załęski)³. Tadeusz Bodio koncentrował swe dociekania eksploracyjne na transformacji politycznej, przy czym w wielu aspektach problematyka ta jest zbieżna z tą dotyczącą elit władzy. Należy podkreślić, że ważnym impulsem dla kontynuacji czy finalizacji pewnego etapu tych badań był grant przyznany na lata 2007–2008 przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP dla Zakładu Badań Wschodnich INP (kierownik: T. Bodio, wykonawcy: A. Wierzbicki i P. Załęski) na wykonanie projektu badawczego pt. *Etnopolityczne uwarunkowania funkcjonowania elit władzy w postradzieckiej Azji Centralnej*. Oczywiście, występując o grant, byliśmy przygotowani do jego realizacji: wcześniej dokonana została wstępna kwerenda literatury dostępnej w kraju, w Rosji oraz państwach Zachodu, mieliśmy sformułowane tezy badaw-

³ Do publikacji obu autorów dotyczących problematyki wskazanych w tekście zainteresowań badawczych, a wydanych poza serią należą: A. Wierzbicki, *Polsko-kazachstańskie otmośeniã* (w:) *Problema formirovaniã civilizacionnogo soznaniã*, Almaty 2004; tenże, *Etonimia jako polityka w Azji Centralnej (studium – przypadek Kazachstanu)* (w:) B. Kaczmarek (red.), *Metafory polityki 3*, Warszawa 2005; P. Załęski, *Psychohistoryczne uwarunkowania przywództwa politycznego w Kazachstanie. Wybrane aspekty*, „Studia Politologiczne”, vol. 5/2001; tenże, *Prezydent N.A. Nazarabajew. Wstęp do wizerunku przywódcy*, „Rocznik Nauk Politycznych”, nr 3/2001; tenże, *Klientelizm i trybalizm jako komponenty kultury politycznej (studium przypadku – Kazachstan)*, „Rocznik Nauk Politycznych”, nr 8/2005; A. Zamaraeva, P. Załęski, *Tożsamość kulturowa narodów Azji Centralnej*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”, nr 3 (8)/2006; P. Załęski, *Turkmenistan: nowy czy były typ totalitaryzmu?*, „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”, nr 1(10)/2007; tenże, *Tradycyjna struktura społeczna a system władzy w Kazachstanie* (w:) J. Marszałek-Kawa (red.), *Życie polityczne Azji: realia i dążenia*, Toruń 2008.

cze i w dużym stopniu opracowane interesujące nas kwestie na bazie zgromadzonej literatury. Dzięki grantowi mogliśmy przeprowadzić badania terenowe (setki swobodnych wywiadów etnograficznych, dziesiątki wywiadów eksperckich oraz kilka grup fokusowych) w Kazachstanie i Kirgistanie⁴. Pobyt zaowocował także pozyskaniem źródeł w miejscowych księgarniach, antykwariatach i bibliotekach naukowych. Kontaktowaliśmy się z ośrodkami naukowymi oraz organizacjami analitycznymi w Biszkeku, Oszu, Ałmaty, Astanie i Czymkencie, a także uczestniczyliśmy w konferencjach międzynarodowych⁵.

To dzięki grantowi ukazuje się niniejsza monografia, a także praca habilitacyjna Andrzeja Wierzbickiego dotycząca etnopolityki w regionie.

* * *

Współpraca z uczonymi centralnoazjatyckimi nie zakończyła się wraz z wydaniem wspomnianych książek dotyczących państw regionu. Wymiernym efektem badań było podpisanie umowy międzyuczelnianej o współpracy naukowej, wymianie pracowników naukowych i studentów między Uniwersytetem Warszawskim a Kazaskim Narodowym Uniwersytetem im. Al-Farabiego w Ałmaty. M.in. w latach 2004–2006 dwukrotnie przebywał tam na stażu naukowym dr Andrzej Wierzbicki.

W trakcie spotkań w ośrodkach naukowych przeprowadzonych w okresie realizacji wspomnianego grantu MNiSW nasi partnerzy ciągle wracali do propozycji realizacji wspólnego programu badawczego, którego uczestnikami

⁴ Początkowo planowano pobyt we wszystkich „krajach tureckich” Azji Centralnej, co jednak okazało się niemożliwe. MSZ Uzbekistanu – mimo umowy zawartej między Uniwersytetem Warszawskim i Uniwersytetem Taszkenckim – odmówił wydania wizy na planowany okres pobytu w tym kraju (proponując wyjazd w późniejszym terminie). Z kolei pozyskanie wizy do Turkmenistanu okazało się niezwykle trudne ze względów formalnych. Mogliśmy tam wjechać tylko w charakterze turystów na podstawie wizy wydanej przez ambasadę w jednym z krajów WNP, za którą trzeba z góry zapłacić bez gwarancji jej otrzymania.

⁵ Rozmowy na temat realizacji grantu i współpracy badawczej były prowadzone z współpracownikami Narodowej Akademii Nauk Kirgistanu, Instytutu Filozofii i Politologii Ministerstwa Edukacji i Nauki Kazachstanu, uniwersytetów państwowych: m.in. Uniwersytetu Narodowego Kazachstanu w Ałmaty, Uniwersytetu Eurazjatyckiego w Astanie, Południowo-Kazachstańskiego Uniwersytetu Państwowego w Czymkencie, Kirgisko-Rosyjskiego Słowiańskiego Uniwersytetu w Biszkeku, Kirgiskiego Uniwersytetu Narodowego w Biszkeku, Biszkeckiego Uniwersytetu Humanistycznego, Międzynarodowego Uniwersytetu Kirgistanu w Biszkeku, Oszkiego Uniwersytetu Państwowego, Uniwersytetu Kirgisko-Uzbeckiego w Oszu, uniwersytetów prywatnych: m.in. Uniwersytetu Kazachstańsko-Rosyjskiego w Astanie, Uniwersytetu im D. Kunaeva w Ałmaty, Uniwersytetu Kazasko-Tureckiego (filia w Czymkencie), Amerykańskiego Uniwersytetu Azji Centralnej w Biszkeku, Uniwersytetu Kirgisko-Tureckiego w Biszkeku. Wywiady eksperckie przeprowadziliśmy także z współpracownikami instytucji analitycznych, tak państwowych, jak i pozarządowych: m.in. z Kazachstańskiego Instytutu Badań Strategicznych w Ałmaty, Międzynarodowego Instytutu Studiów Strategicznych w Biszkeku, Centrum Badań Socjologicznych w Biszkeku, Centrum Badań Socjologicznych, Politologicznych i Psychospołecznych w Biszkeku, Instytutu Polityki Etnicznej w Biszkeku, Instytutu Polityki Publicznej w Biszkeku, Fundacji Altynbeka Sarsenbaeva w Ałmaty czy Fundacji Soros-Kirgistan w Biszkeku. Owocne dla realizacji grantu było zapoznanie się z pracą instytucji dialogu międzyetnicznego oraz spotkania przedstawicielami organizacji kulturalnych mniejszości narodowych, tak na szczeblu centralnym, jak i w wybranych obwodach obu krajów (Osz, Czymkent).

byliby głównie młodzi pracownicy nauki. Propozycję tę uzasadniali tym, że badania takie po pierwsze – wniosłyby nową jakość w postrzeganie problemów transformacyjnych, po drugie – odzwierciedlały kondycję intelektualną młodej kadry naukowej tych państw; po trzecie – byłyby kolejnym praktycznym wymiarem wzajemnej współpracy naukowo-dydaktycznej, gdyż sprzyjałyby promocji osiągnięć młodej kadry naukowej, po czwarte – stanowiłyby istotną pomoc w awansie zawodowym tej kadry (publikacje zagraniczne są ważnym kryterium dopuszczenia do obrony rozpraw habilitacyjnych i doktorskich). Powyższa propozycja została zaakceptowana, zarówno ze względu na powyższą argumentację, jak i założenia konceptualne realizowanego programu badań nad transformacją systemową w krajach regionu.

Efektom grantu nie są zatem wyłącznie monografie, ale i kolejne podpisywane umowy o współpracy z ośrodkami akademickimi Kazachstanu i Kirgistanu. Są nim także dwa tomy, w których zdecydowano się na publikację 69 opracowań autorskich, głównie młodych pracowników nauki z krajów regionu. Z tej liczby 39 opracowań poświęconych historii, tradycjom religijnym i trybalnym, problemom demokracji i społeczeństwa obywatelskiego, modernizacji i rozwoju systemu politycznego znalazło miejsce w wydawanym przez Akademię Humanistyczną w Pułtusku periodyku „Społeczeństwo i Polityka. Pismo Edukacyjne”. Monotematyczny tom *Azja Centralna: problemy historii i współczesności/ Central'naâ Aziâ: problemy istorii i sovremennosti* ukazał się jako potrójny numer pisma w 2007 roku⁶. Z kolei pozostałe 30 opracowań autorskich opublikowano w czerwcu 2008 roku na łamach Studiów Politologicznych jako wolumen *Problemy transformacji, integracji i bezpieczeństwa państw Azji Centralnej*⁷.

⁶ T. Bodio, W. Jakubowski, P. Załęski (red.), dz. cyt.

⁷ T. Bodio, A. Wierzbicki, P. Załęski (red.), *Problemy transformacji integracji i bezpieczeństwa państw Azji Centralnej*, „Studia Politologiczne”, vol. 12/2008.